

ادبیات تطبیقی (فرهنگستان زبان و ادب فارسی)، پیاپی ۱۲ (پاییز و زمستان ۱۳۹۴): ۲۵۰-۲۵۸

Yohannan, J. D. *Persian Poetry in England and America: A 200-Year History*. Delmar, New York: Caravan Books, 1977. Xviii, p. 373.

یوحنا، ج. د. شعر فارسی در انگلستان و امریکا: تاریخ دو بیست ساله. دلمار، نیویورک: کاروان بوکز، ۱۹۷۷. ۳۷۳ صفحه.

به طور کلی از قرون سیزده و چهارده میلادی به بعد، با ایجاد و هموار شدن راه دریایی به سوی مشرق زمین، مبلغان و سیاحان و اندکی بعد سفرای غربی اندک‌اندک دل به دریا زدند و عازم سرزمین‌های اسرارآمیز شرق شدند. آنان تجارب و دستاوردهای این سفرهای تبلیغی، سیاحتی و سیاسی را در قالب سفرنامه‌ها که غالباً چند مجلدی بودند منتشر کردند و از این طریق مضامین و بن‌مایه‌های فرهنگ و ادبیات مشرق‌زمین خاصه ایران، به ادبیات و فرهنگ قرون وسطی و دوره رنسانس مغرب‌زمین راه یافت و موجبات آشنایی و آگاهی اروپاییان از فرهنگ‌ها و زبان‌ها و ادبیات‌های متعدد و متنوع شرق را فراهم آورد.

با اینکه تصور عمومی بر این است که تجلی مضامین آثار شرقی در ادبیات اروپا مربوط به دوره رمانتیک (۱۷۸۹-۱۸۳۲) است باید به خاطر داشت که توجه و علاقه غربیان به ادبیات شرق از عصر خردگرایی^۱ شروع شده بود. به بیان دیگر، پیش از فراگیر شدن رمانتیسم، ردّ پای ادبیات شرق، خاصه شعر فارسی، در عصر خردگرایی نیز به چشم می‌خورد. بدیهی است که به خاطر گنجینه‌های معنوی و شگفتی‌های منحصر به فرد خاورزمین بود که رمانتیسم اروپایی بدان روی آورد و از آن تأثیر پذیرفت. در انگلستان، مطالعات ایرانی به طور آکادمیک در اوایل قرن هفدهم با تأسیس کرسی زبان عربی در دو دانشگاه معتبر آکسفورد و کیمبریج آغاز شد اما به طور جدی‌تر در اواخر قرن هجده بود که تدریجاً آثار شاعران و نویسندگان ایرانی به انگلیسی ترجمه

---

^۱ Enlightenment Age

شد. این امر از سویی مرهون تسلط و تبحر زبان‌شناختی و ادبی سر ویلیام جونز^۱ (۱۷۶۶-۱۷۹۴)، و از دیگر سو به خاطر این حقیقت بود که زبان فارسی زبان رسمی دربارهای هند بود. چنان که پیشتر آمد، نویسندگان و شاعران انگلیسی از قرون وسطی بدین سو با مضامین آثار ایرانی آشنا شدند، اما از یاد نباید برد که آشنایی آنان با زبان و ادبیات فارسی از رهگذر زبان‌های میانجی مثل لاتین، آلمانی، فرانسه و حتی ایتالیایی بود. هیچ‌یک از شاعران بزرگ و کوچک دوره رمانتیک انگلستان - که اوج شکوفایی شعر انگلیسی نیز به شمار می‌آید - از پرسی شلی^۲ و لرد بایرن^۳ گرفته تا سمونل تیلر کولریج^۴ و رابرت ساودی^۵ با زبان فارسی آشنایی چندانی نداشتند. از این رو اقتباس‌ها و برداشت‌های آنان از مضامین شعر فارسی بسیار محدود و سطحی و مهم‌تر اینکه ناظر به ترجمه از زبان‌های واسطه به ویژه آلمانی بود. در دوره ویکتوریا (۱۸۳۲-۱۹۰۱) بود که نویسندگان و شاعران انگلیسی بی‌واسطه با زبان و ادبیات فارسی آشنا شدند و به جد کوشیدند از محتوای شعر فارسی و تا حد اندکی از فرم آن اخذ و اقتباس کنند.

کتاب *شعر فارسی در انگلستان و آمریکا* به قلم ج. د. یوحنا را می‌توان جستاری ارزنده در ادبیات تطبیقی به شمار آورد (پانزده). به‌طور کلی این اثر به بررسی نفوذ و تأثیر شعر فارسی بر ادبیات انگلستان و آمریکا در دو قرن هجدهم و نوزدهم می‌پردازد. یوحنا تعمداً ادبیات نمایشی، ادبیات داستانی و غیرداستانی را با همه اهمیت که دارند حذف کرده است. علت این امر آن است که در ادبیات فارسی شعر وسیع‌تر، پدیده‌تر و متنوع‌تر از نثر است و در واقع بسیاری از وظایفی را که نثر باید انجام بدهد شعر بر عهده گرفته است. از سوی دیگر به اعتراف خود یوحنا بررسی موارد مذکور خارج از توان او بوده است (شانزده) و این امر انصاف علمی این محقق برجسته را می‌رساند.

جان دیوید یوحنا^۶ (۱۹۱۰-۱۹۹۷) در دیلمان ایران به دنیا آمد. خانواده او تا سال ۱۹۱۸ که پدرش درگذشت در ایران اقامت داشتند. پس از مرگ پدر، در سال ۱۹۱۸

¹ Sir William Jones

² Percy Shelley

³ Lord Byron

⁴ Samuel Taylor Coleridge

⁵ Robert Southey

⁶ John David Yohannan

به‌همراه مادر و دو خواهرش (لوئیز و هلن) به آمریکا کوچ کردند. یوحنا عشق و علاقه خاصی به فرهنگ و ادبیات ایران مخصوصاً شعر فارسی داشت. جالب است بدانیم که او کتاب *شعر فارسی در انگلستان و آمریکا* را به زادگاهش ایران تقدیم کرده است (هفت). یوحنا به‌خاطر تعلق خاطرش به شعر فارسی تحصیلات دانشگاهی‌اش را به مطالعه شعر فارسی و بررسی تأثیر آن بر شعر و ادب انگلستان و آمریکا اختصاص داد. این امر به‌خوبی از عناوین رساله کارشناسی ارشد و دکتری او مشهود است. یوحنا از رساله کارشناسی ارشدش «حافظ شاعر ایرانی در انگلستان و آمریکا»^۱ در سال ۱۹۳۹ در دانشگاه بریتیش کلمبیا، و از رساله دکتری‌اش «شعر فارسی در انگلستان تا رباعیات عمر خیام»^۲ در دانشگاه نیویورک در سال ۱۹۴۷ دفاع کرد.

از پروفیسور یوحنا، استاد ممتاز ادبیات انگلیسی و تطبیقی سیتی کالج دانشگاه نیویورک، آثار تحقیقی ممتازی، کتاب و مقاله، درباره ادبیات شرق خاصه ایران برجای مانده است. برخی از مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: *گنجینه ادبیات آسیا*^۳ (۱۹۵۶)، *یوسف و همسر پوتیفار در ادبیات جهان*^۴ (۱۹۵۸)، *شعر پارسی در انگلستان و آمریکا*^۵ (۱۹۷۷) و *سعدی شاعر، اومانیسیت ایرانی*^۶ (۱۹۸۷). کتاب *ارزشمند گنجینه ادبیات آسیا* درباره ادبیات تطبیقی و شرق است که رواج خیلی گسترده‌ای دارد و هنوز هم پس از گذشت نیم قرن چاپ و نشر می‌شود.

کتاب *شعر پارسی در انگلستان و آمریکا* متشکل از پنج بخش اصلی است که عناوین آنها عبارت‌اند از: ۱. اقتباس انگلیسی، ۲. تردید و ویکتوریایی، ۳. سهم امریکایی‌ها، ۴. موج آخر قرن نوزدهم، ۵. انطباق ادبی در قرن بیستم. این بخش‌ها در مجموع بیست فصل را شامل می‌شوند که هر کدام به‌نوعی مقاله‌ای مستقل و مجزا هستند. با اینکه برخی از مقالات این کتاب قبلاً در مجلات معتبر چاپ شده‌اند «بخش عمده کتاب حاضر، پیش از این منتشر نشده و تمام مطالب آن، از آنجا که مشمول گذر

^۱ "The Persian Poet Hafez in England and America"

^۲ "Persian Poetry in England to FitzGerlad's Rubaiyat"

^۳ *A Treasury of Asian Literature*

^۴ *Joseph And Potiphar's Wife in World Literature*

^۵ *Persian Poetry in England and America: A two hundred year history*

^۶ *The Poet Sa'di: A Persian Humanist*

زمان شده، حک و اصلاح شده‌اند» (هفده). بنابراین در واقع این اثر به‌نوعی شکل گسترده و تجدید نظر شده رساله دکتری و برخی مقالات قبلی یوحنا و در کل محصول یک عمر تلاش مستمر او در این حوزه است.

اساس این کتاب بر چهار سؤال کلیدی و بنیادین استوار است: ۱. کی و تحت چه شرایطی انگلیسی‌ها برای اولین بار به شاعران فارسی‌زبان توجه و اقبال کردند؟ ۲. سیر و تاریخچه شهرت آنان در انگلستان و آمریکا چگونه بوده است؟ ۳. آنان چه نوع ترجمه‌ای (تحت‌اللفظی، مفهومی، اقتباسی) از آثار ادبی فارسی عرضه کرده‌اند و استقبال و پذیرش از آثار فارسی چگونه بوده است؟ ۴. شعر فارسی چه تأثیری بر زندگی و ادبیات انگلستان و آمریکا داشته است؟ مؤلف برای یافتن پاسخ این پرسش‌های اساسی و مهم دست به تحقیقات وسیع و درازدامن زده و در زمینه‌ها و منابع گوناگون و متنوع به جست‌وجو پرداخته است. او به سراغ نخستین سفرنامه‌های مبلغان و سیاحان، نشریه‌های ادواری (مانند مجله تحقیقات آسیایی)، فعالیت‌های ادبی و زبان‌شناختی کمپانی هند شرقی؛ تحقیقات و فعالیت‌های نمایندگان سیاسی، آثار مستشرقان انگلیسی و امریکایی (خواه آماتور، خواه حرفه‌ای)، و آثار نویسندگان و شاعران امریکایی و انگلیسی (بزرگ و کوچک) رفته و با حوصله و دقتی کم‌نظیر آنها را مطالعه و بررسی کرده است.

بخش اول کتاب پنج فصل دارد که عبارت‌اند از: ۱. سر ویلیام جونز و کمپانی هند شرقی ۲. نشریه‌های ادواری ۳. زیبایی‌شناسی دوره نئوکلاسیسم در برابر رمانتیسم ۴. بایرون، مور^۱ و دیگر شاعران رمانتیک ۵. سیاست‌های ناپلئونی در ایران و اصلاح زبان در هند. سر ویلیام جونز و کمپانی هند شرقی در اشاعه زبان فارسی نقش مهمی داشتند. فعالیت‌های شرق‌شناسانه و زبان‌شناختی سر ویلیام جونز، کتاب دستور زبان فارسی او و ترجمه و معرفی شعر فارسی مخصوصاً حافظ فراموش‌ناشدنی است.

نشریه‌های ادواری در این دوره به انتشار و انعکاس فعالیت‌های شرق‌شناسان پرداختند و شعرای طراز اول ایرانی (مانند حافظ و سعدی و فردوسی) را بیش از پیش

¹ Thomas Moore

به محافل انگلیسی‌زبان معرفی کردند. در دوره نئوکلاسیک به عناصر تعلیمی در ادبیات شرق توجه کردند و این توجه به تدریج به عناصر مطلوب شاعران و نویسندگان رمانتیک متمایل شد. از آنجا که شاعران دوره رمانتیک از نزدیک با زبان فارسی آشنایی نداشتند، از رهگذر ترجمه و زبان‌های میانجی به شعر فارسی روی آوردند. در واقع اقتباس‌های آنان از شعر کلاسیک فارسی در این دوران به برداشت‌های سطحی از عناصری محدود شد که مترجمان عرضه کرده بودند. برای گسترش منافع استعماری انگلستان در هند، به زبان فارسی به‌خاطر اینکه سالیان سال زبان رسمی دربار هند بوده بیش از پیش توجه شد و در سال ۱۸۳۲ به پیشنهاد تامس مکولی^۱ (۱۸۰۰-۱۸۵۹) زبان انگلیسی جای زبان فارسی را گرفت.

بخش دوم نیز متشکل از پنج فصل است که عبارت‌اند از: ۱. پژوهشگران، نوآموزان و مقلدان در دوره جدید ۲. سه مروج برجسته ادبیات فارسی ۳. «سهراب و رستم» اثر متیو آرنولد ۴. تنیسن و شعر فارسی ۵. ترجمه‌های فیتز جرالده از شعر فارسی. فوربس فالکنر^۲، جرج بارو^۳، منکتون میلنز^۴ و ریچارد ترنچ^۵، در زمره پژوهشگران، نوآموزان و مقلدان دوره ویکتوریا بودند که در ترویج مفاهیم اسلامی و شعر صوفیانه فارسی کوشیدند. لویزا استوارت کاستلو^۶ (۱۷۹۹-۱۸۷۰)، سموئل رابینسن^۷ (۱۸۸۴-۱۹۸۴)، و ادوارد بایلز کاول^۸ (۱۸۳۶-۱۹۰۳) به تعبیر جان د. یوحنان سه مروج برجسته ادبیات فارسی در این دوره بودند. ادوارد کاول در معرفی واقعی شعر فارسی به جریان اصلی ادبیات دوره ویکتوریا - مخصوصاً از طریق آشنایی با ادوارد فیتز جرالده^۹ (۱۸۰۹-۱۸۸۳) و آلفرد لرد تنیسن^{۱۰} (۱۸۰۹-۱۸۹۲) - نقش مهمی داشت. بی‌شک در میان آثار فارسی، رباعیات عمر خیام درازدامن‌ترین تأثیر را بر زندگی و ادبیات دوره ویکتوریای انگلستان داشته است.

^۱ Thomas Babington Macaulay

^۲ Forbes Falconer

^۳ George Borrow

^۴ Monckton Milnes

^۵ R. C. Trench

^۶ Louisa Stuart Costello

^۷ Samuel Robinson

^۸ Edward Byles Cowell

^۹ Edward FitzGerald

^{۱۰} Alfred Lord Tennyson

یکی از پرخواننده‌ترین ترجمه‌های قرن نوزده از ادبیات فارسی ترجمه متیو آرنولد^۱ (۱۸۲۲-۱۸۸۸) از مشهورترین داستان شاهنامه، سهراب و رستم (۱۸۵۳) به شعر سپید بود که براساس قطعاتی از ترجمه فرانسوی هفت جلدی ژول مول^۲ (۱۸۳۸-۱۸۷۸) انجام شد. یکی از علل اصلی توفیق آن این بود که تم اصلی این اثر، زبونی انسان در برابر سرنوشت، با روح زمانه تجانس تام و تمامی داشت. از میان شاعران بزرگ دوره ویکتوریا آلفرد تینسن اندک آشنایی با زبان و شعر فارسی خاصه حافظ داشت. تأثیر این آشنایی در برخی آثار او (مثل شاهسخت، به یادبود آ. ه. ه. و جام مقدس) مشهود است. از نظر کیفی، فیتز جرالده بزرگ‌ترین مروج شعر فارسی در این دوره بود. سوای چند قطعه پراکنده از گلستان سعدی و دیوان حافظ، فیتز جرالده مجموعاً سه اثر از فارسی به انگلیسی ترجمه کرد. اول، سلامان و ایسال جامی که در سال ۱۸۵۶ چاپ شد. دوم، شاهکارش رباعیات عمر خیام که در سال ۱۸۵۹ بی‌نام منتشر شد. سوم، منطق الطیر عطار که فیتز جرالده آن را در سال ۱۸۶۲ ترجمه کرده بود ولی نوزده سال بعد از مرگش برای اولین بار، با عنوان زیاده‌ای از منطق الطیر عطار، در کتاب نامه‌ها و آثار پراکنده او منتشر شد. بخش سوم از چهار فصل تشکیل شده است که عبارت‌اند از: ۱. اولین مستشرقان ۲. رالف والدو امرسن ۳. تورو، ویتمن، و سایر تعالی‌گرایان ۴. لانگفلو، لاول، ملویل و لافکادیو هرن. بدیهی است که عامل اصلی توجه اروپا و به‌ویژه انگلستان به ادبیات فارسی عمدتاً جنبه تجاری و سیاسی داشت اما علت توجه امریکایی‌ها به ادبیات فارسی از لونی دیگر بود. نوای بانگ غزل‌های حافظ شیراز در «دنیای نو» نیز زمزمه عشق افکنده بود، از این رو بزرگانی چون رالف والدو امرسن^۳، هنری دیوید تورو^۴، والت ویتمن^۵، هنری وادزورت لانگفلو^۶، جیمز راسل لاول^۷ و هرمان ملویل^۸ با شور و علاقه علاقه فراوان آن را پذیره شدند. امریکایی‌ها در اواخر قرن هجده و اوایل قرن نوزده به

^۱ Matthew Arnold

^۲ Jules Mohl

^۳ Ralph Waldo Emerson

^۴ Henry David Thoreau

^۵ Walt Whitman

^۶ Henry Wadsworth Longfellow

^۷ James Russell Lowell

^۸ Herman Melville

فکر تشکیل ادبیات ملی و مستقل بودند، از این رو به ادبیات ملل مختلف از جمله ادبیات فارسی روی آوردند و از آن بهره گرفتند.

آشنایی اولین مستشرقان امریکایی با ادبیات فارسی سطحی و شتابزده بود اما کم‌کم در پرتو توجهات یک نهضت فلسفی و مذهبی (تعالی‌گرایان)^۱ نضج گرفت و عمق پیدا کرد. امرسن با اینکه فارسی نمی‌دانست از طریق ترجمه‌های آلمانی با نوشتن مقاله (مثل «شعر پارسی») و ترجمهٔ مجدد اشعار سعدی و حافظ به رواج ادبیات فارسی همت گماشت. پس از او مریدانش تورو، ویتمن، و سایر تعالی‌گرایان (نظیر جان گرینلیف ویتیر^۲ و آموس برانسن الکات^۳)، به قدر وسع خود در ترویج و تقلید و توسعهٔ شعر فارسی کوشیدند. تأثیر شعر فارسی بر اشعار لانگفلو، لاول، ملویل و پاتریک لافکادیو هرن^۴ نیز مشهود است. مثلاً لانگفلو اشعار حکایت یهودی اسپانیایی و هارون الرشید و کراسموس را به ترتیب تحت تأثیر مولوی و سعدی و خیام سرود.

بخش چهارم نیز چهار فصل دارد: ۱. نخستین استقبال از رباعیات فیتز جرالده ۲. صاحبان امپراتوری ۳. پیوند میان حافظ و خیام ۴. آیین رباعیات. چنان‌که می‌دانید چاپ اول رباعیات عمر خیام (۱۸۵۹) ترجمهٔ فیتز جرالده در آغاز با استقبال چندانی مواجه نشد. حتی این اثر به ثمنِ بنخس سر از جعبهٔ کتاب‌های حراجی درآورد تا اینکه در سال ۱۸۶۱ معجزه‌ای رخ داد. وایتلی استوکس^۵، حقوق‌دان و روزنامه‌نگار و ادیب ایرلندی، یکی از این نسخه‌های حراجی را خرید و آن را به دانتِه گبریل رزتی^۶، رئیس انجمن پیش‌رافائلیان^۷ داد. او آن را به چارلز الگرنان سوئینبرن^۸ داد و کم‌کم رباعیات عمر خیام خیام فیتز جرالده در محافل ادبی و هنری لندن جایابی برای خود باز کرد و به پرفروش‌ترین کتاب شعر ترجمه‌شده تبدیل شد.

^۱ Transcendentalists

^۲ John Greenleaf Whittier

^۳ A. Bronson Alcott

^۴ Patrick Lafcadio Hearn

^۵ Whitely Stokes

^۶ Dante Gabriel Rossetti

^۷ Pre-Raphaelites

^۸ Algernon Charles Swinburn

صاحبان دستگاه عریض و طویل امپراتوری به دلایل مختلف – گاه شغلی و گاه تفننی – در ترویج شعر و شهرت شاعران ایرانی کوشیدند. از این میان می‌توان به ادوارد هنری پالمر^۱، هرمان بینکل^۲، گرتروود بل^۳، هنری ویلبرفورس کلارک^۴، ادوارد هنری وینفیلد^۵، و سر ریچارد برتن^۶ اشاره کرد. برتن از طریق ترجمه هزار یک و شب با عنوان ساختگی شب‌های عربی بیش از پیش به رونق و رواج ادبیات فارسی کمک کرد. بخش پنجم تنها از دو فصل تشکیل شده است که عبارت‌اند از: ۱. روش‌های کهنه و نو در شعر فارسی ۲. ماندگاری رباعیات عمر خیام. فصل اول این بخش درباره عوامل مختلفی است که باعث اشاعه شهرت شاعران ایرانی در انگلستان و آمریکا شد. این عوامل گاه ادبی و زیباشناختی، و گاه سیاسی و اجتماعی و بعضاً فلسفی بوده‌اند. مؤلف در ادامه به دلایل ماندگاری رباعیات عمر خیام و سنخیت آن با روح زمانه می‌پردازد. او در خلال این فصل تحقیقات ممتاز محققان برجسته‌ای چون ادوارد هرن الن^۷، والتین ژوکوفسکی^۸، آرتور کریستنسن^۹، و آرتور جان آربری^{۱۰} را معرفی و بررسی می‌کند.

کتاب شعر پارسی در انگلستان و آمریکا تحقیقی است استادانه و عالمانه که محصول یک عمر سختکوشی و همت یک محقق برجسته ادبیات تطبیقی است. از مطاوی کتاب چنین برمی‌آید که یوحنا همه منابع موجود را برای نگارش کتاب دیده و بررسی کرده است. احاطه و اشراف او بر منابع مذکور و نحوه سامان دادن مباحث کتاب، واقعاً ستودنی، غبطه‌برانگیز و درس‌آموز است. یکی از امتیازات و مهم‌ترین بخش‌های کتاب، کتاب‌شناسی نسبتاً طولانی و کامل آن است که برای دانشجویان و محققان این حوزه تحقیقاتی بسیار مفید و ارزشمند است. بی‌تردید می‌توان آن را اثر تحقیقی

¹ Edward Henry Palmer

² Herman Binkel

³ Gertrude Margaret Lowthian Bell

⁴ Henry Wilberforce Clarke

⁵ Edward Henry Whinfield

⁶ Sir Richard Burton

⁷ Edward Heron-Allen

⁸ Valentine Zhukovski

⁹ Arthur Christenson

¹⁰ Arthur John Arberry

مستقلی به حساب آورد. مؤلف به حق مدعی است که در هنگام چاپ کتاب (۱۹۷۷)، کامل‌ترین و روزآمدترین کتابشناسی موجود و مربوط به این موضوع را عرضه کرده است (شانزده). برخی منتقدان بر بعضی فصول کتاب (مانند تیسن و شعر فارسی) ایراداتی گرفته‌اند که یوحنا آنها را جواب داده و آن اشکالات را وارد ندانسته است. خوشبختانه این کتاب به قلم یکی از استادان فرهیخته ادب پارسی، دکتر احمد تمیم‌داری^۱ (انتشارات روزنه، ۱۳۸۵)، ترجمه شده و در دسترس علاقه‌مندان قرار گرفته گرفته است.^۲

مصطفی حسینی

استادیار دانشگاه بوعلی سینا - همدان

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ در نگارش این جستار همواره به ترجمه دکتر احمد تمیم‌داری مراجعه کرده‌ام. همین جا از او سپاسگزاری می‌کنم.

^۲ از استاد عزیزم، دکتر فریده پورگیو که نسخه انگلیسی این کتاب ارزشمند را در اختیارم نهادند صمیمانه تشکر می‌کنم.